

Az európai egyetem lelkiismerete

25 éves a Magna Charta Universitatum

Hrubos Ildikó

25 évvel ezelőtt, 1988-ban írta alá 388 európai egyetem rektora az európai egyetemek Magna Charta-ját, jelezve, hogy vállalják az abban rögzített alapelvek megőrzését és követését. A dokumentumra azóta sokszor és sokan hivatkoztak, többek között az Európai Felsőoktatási Térség létrehozását elindító, 1999-es keltezésű Bolognai Nyilatkozat. Ez utóbbi nyilatkozattal időnként össze is tévesztik, tekintettel arra, hogy mindkettőt Bolognában írták alá. Pedig a két nyilatkozat megjelenése között több mint tíz év telt el, és más-más célból készültek. A Magna Charta Universitatumot egyetemi rektorok jegyezték, és az intézményi szintre, az akadémiai értékekre utal, a Bolognai Nyilatkozatot viszont a csatlakozó országok oktatásért (felsőoktatásért) felelős miniszterei, akik egy európai felsőoktatási reform megindítását határozták el, tehát a kormányzati szintet képviselték.

A Magna Chartában megjelenített alapelvek részben a középkori európai egyetem tradícióira, részben pedig a Humboldt-i egyetem vállalt missziójára utalnak: az egyetem autonóm intézmény, az oktatás és kutatás egysége jellemzi a tevékenységét, érvényesíti a kutatás és az oktatás szabadságát, végül az európai humanista hagyományokra épít, azokat adja tovább.

Az elmúlt negyed évszázad során további egyetemek csatlakoztak a Magna Charta-hoz. Ma már 776 egyetem rektorának aláírása szerepel a díszes kötésű dokumentumon. Az új jelentkezők számára minden évben szeptember közepén rendezik meg a történelmi jelentőségű aktushoz illő aláírási ceremóniát. A helyszín a Bolognai Egyetem híres Aula Magna-ja, amely egy középkori alapokra épülő, most a reneszánsz stílusjegyeit viselő korábbi templom hatalmas belső tere.

2000-ben, az egyre növekvő aláírói körre való tekintettel az Európai Egyetemi Szövetség (pontosabban annak elődje) és a Bolognai Egyetem létrehozta az Observatory-t, amely a Magna Charta alapelvek betartásának felügyeletét, annak segítségét, a rendezvények előkészítését és lebonyolítását végzi. Az Observatory évente konferenciát szervez az aláírási ceremóniához kapcsolódóan. Ezek a konferenciák kivételesen magas színvonalúak, az előadók között az európai egyetem helyzetéről, jövőjéről gondolkodó és alkotó legnevesebb szakemberek szerepelnek, és mindig kulcsfontosságú, aktuális és általánosabb érvényű témák köré szerveződnek.¹

A 2013-as évi, szeptember 19-20-án rendezett konferencia kiemelten ünnepélyes volt, tekintettel a Magna Charta kibocsátásának 25. évfordulójára. A téma – „Egyetemek, hallgatók

¹ Lásd erről részletesebben: Hrubos Ildikó: Globalizáció – informatikai forradalom – akadémiai értékek (Educatio, 2013/3. p. 311-322.)

és társadalmak” – az örök kérdések megvitatására utalt, az alcím pedig egy jövőbe mutató kísérlet bemutatását ígérte az örök probléma megoldására – „Az akadémiai szabadság és a kreatív városok összekapcsolása”.²

Az előzetes programot olvasva megnyugodhatott az Observatory munkáját és a konferenciasorozatot számon tartó reménybeli résztvevő. Az előző, 2012-es konferencián ugyanis megfogalmazódott a javaslat, mi szerint itt lenne az ideje, hogy a jubileumi konferencia napi-rendjére tűzze a Magna Charta revízióját. Meg kellene szüntetni a dokumentum szövegének szűkítő kitételeit, amelyek nem relevánsak az Európán kívüli egyetemek számára (főleg az európai humanista hagyományok őrzését, továbbadását mint alapvető missziót kifogásolták egyesek). A felvetés tekinthető akár megtisztelő gesztusnak, hiszen arra utal, hogy a dokumentumhoz való csatlakozást más földrészek egyetemei is fontosnak tartják a maguk számára (egyébként a Magna Charta mindig nyitott volt, az aláírók között kezdettől fogva szerepelnek Európán kívüli rektorok). Mindazonáltal fundamentális kérdéseket vet fel az európai akadémiai értékek jövőjét, azok integritását illetően.

Az Observatory vezető testületei minden bizonnyal megtárgyalták a javaslatot és a téma kapcsán kialakult helyzetet (amely egyébként is évek óta diskurzus tárgya volt). Konkrét lépésekre, hivatalos reakcióra azonban nem szánták rá magukat. Ugyanakkor bizonyos értelemben válasznak tekinthető a konferencia témaválasztása, tartalmi sugallata, üzenetként a nem európai régiók felé. Az előadókna mindössze fele volt európai, és ők is globális kontextusba helyezték mondandójukat.

Az alaphangot a két főelőadó adta meg. Az Európai Egyetemi Szövetség elnöke (Maria-Helena Nazaré – Portugália) leszögezte, nincs egyetlen követendő modell. A sokféle missziót tudomásul kell venni, fel kell vállalni és ennek megfelelően különböző, de világos víziót kell megfogalmazniuk az egyetemeknek. A Qatar Foundation elnöke (Mohamed Fathy Saoud) röviden bemutatta azokat a nagyszabású vállalkozásokat, amelyek az általa vezetett magán alapítvány keretében eddig megvalósultak az oktatás, a kutatás és a helyi fejlesztés területén (az alapítványt 1995-ben hozta létre Sheik Hamad bin Khalifa). Az oktatás területén látványos projektjük a Tanuló Város létrehozása. A hatalmas campuson – világviszonylatban egyedülálló módon – közoktatás és felsőoktatás (minden fokozat tekintetében) egyaránt folyik, egységes koncepció alapján. Irdatlan összegeket fektetnek a tudományos kutatásba, kiemelt figyelmet fordítva a hosszú távú akadémiai értékekre. Kezdetől fogva törekednek a sokoldalú és intenzív nemzetközi együttműködésre, hiszen vállalkozásukhoz szükség van kiváló szakemberekre a világ minden tájáról. Előadását a következő, a hallgatóságot „megnyugtató” kijelentéssel zárta: Európa még mindig fontos, azt hiszem...

A további előadások esetében is az arab téma uralta a mezőt. Az egyiptomi Nile Badrawi Fejlesztési és Oktatási Alapítvány elnöke (Hossam Badrawi) udvarias gesztust gyakorolt, leszögezte, hogy a Magna Charta Egyiptomban nagy hatást gyakorolt az egyetemi világra. Majd pedig arról beszélt, hogy az előregedő Európa Délről, a Mediterrán Térségből számíthat innovációra. Az Arab Egyetemek Szövetségének főtitkára (Sultan Abu Orabi – Jordánia)

² A konferencia anyaga megtalálható: <http://www.magna-charta.org/Cms/cmspage.aspx?PageUid=35226701-5279-4117-b695-e25dcc3a617e&lang=en-US>

emlékeztetette a konferenciát arra, hogy az Európában elsőnek számító Bolognai Egyetemet két-háromszáz évvel megelőzték a híres arab egyetemek (Fez, Tunisz). Erre a történeti háttérre is épít a Szövetség, amikor most kiépíti nemzetközi kapcsolatait a világ minden régiójával, kiemelten Európával. Alapvető törekvése, hogy áttekintse az arab világ felsőoktatási problémáit, és tudatosítsa, hogy a nagyon sokféle politikai, gazdasági és társadalmi helyzetet képviselő térségben a gazdag országoknak segíteniük kell a szegényebbeket. Jordánia felsőoktatásért felelős minisztere (Amin Mahmoud) ugyancsak történeti felvezetéssel kezdte előadását. Elegánsan utalt arra, hogy a középkorból kilépő Európa az akkor csúcsteljesítményt képviselő arab tudományokra épített, tehát a reneszánsz, a humanizmus, a felvilágosodás eredményei azok folytatásaként értelmezhetők. Most viszont az arab tudományosság, az arab egyetemek szeretnének tanulni Európától, amikor kiépítik, fejlesztik korszerű intézményrendszerüket. A fejlesztés, fejlődés lenyűgöző dimenzióit azzal illusztrálta, hogy 1945-ben 9 egyeteme volt az arab világnak, az 1970-es években 30, ma pedig mintegy 600. Sok külföldi tudós kutatóra, szakértőre, tanárra van tehát szükségük. E folyamat „másik oldalára” utalt egy hozzászóló (egyetemi rektor Jordániából), aki felhívta a figyelmet arra, hogy az expanziós, fejlesztési folyamatban igen erős az állami beavatkozás, az intézményi autonómia és az akadémiai szabadság (lásd a Magna Chartát) elvei alig érvényesülnek.

Egy másik, Európával ugyancsak történelmi kapcsolatokat ápoló hatalmas régió is szóba került a konferencián, mégpedig Latin Amerika. Jaume Pages, a spanyolországi Universia Foundation vezetője egy olyan együttműködési formát mutatott be, amely a legkorszerűbb eszközökkel támogatja 23 ország 1.242 egyetemének munkáját (Latin Amerika országai, valamint az egykori „anyaországok”, Portugália és Spanyolország vesznek benne részt). 2000-ben hozták létre, elsősorban a hallgatók informálását szolgálja a tanulási lehetőségektől az állás-keresésig. Máris népszerűek a nyitott hozzáférésű online kurzusok, amely formának nagy jövőt jósolnak, már csak a nehezen leküzdhető földrajzi távolságokra való tekintettel is. Az előadás megerősítette a konferencia résztvevő korábbi ismeretei alapján kialakult benyomását, hogy Portugália és Spanyolország elég „speciális” magatartásának magyarázata az Európai Felsőoktatási Térség kialakításában az Ibero-Amerika dimenzióban keresendő. Számukra a nagy vállalkozás nem az európai hallgatói mobilitás, főleg mióta az adott térségben, annak egyes országaiban látványos gazdasági növekedés indult meg, ami fordulatot eredményezhet a felsőoktatás fejlesztésében is.

Az Observatory nagy gondot fordít a hallgatókkal való kapcsolattartásra, minden konferenciáján fellép az Európai Egyetemi Szövetség és valamelyik nemzeti hallgatói szervezet képviselője. A két hallgatói előadás ezúttal is fontos kérdésekről szólt. Fernando Galan (az Európai Hallgatói Szövetség belga állampolgárságú alelnöke) európai szintű empirikus vizsgálatuk eredményei alapján elemezte az utóbbi évek gazdasági, pénzügyi válságának hatását a hallgatók tanulási feltételeire, életkörülményeire. Emilie Wilberg pedig egy norvégiai alapítvány tevékenységét mutatta be, amely programjaival, akcióival az oktatáshoz való hozzájárulás esélyeinek javítását segíti Afrikában és Latin-Amerikában. Büszkének arra, hogy a norvég hallgatók évtizedek óta rendszeresen vállalnak jól szervezett önkéntes munkát ezeken a területeken.

E – mondhatni – „hagyományos” témákat kissé háttérbe szorították a fentiekben említett, újnak számító kérdésfelvetések (most nem a fiatalok, hanem a tapasztaltabb generáció képviselői szolgáltatták a meglepetéseket).

Ilyen volt a kreatív városok kérdésblokkja, amely téma az utóbbi években került a nemzetközi felsőoktatási diskurzusok előterében (Richard Florida 2005-ben megjelent *Cities and the Creative Class* könyve nyomán).

Valójában Európában már vannak bizonyos tapasztalatok ezen a téren, amelyek szervezeti formát is öltöttek, csak azok nem használták, használják a fogalmat. A két legjelentősebb ilyen kezdeményezésről szólt egy-egy előadás. Dorothy Kelly (Granadai Egyetem) az 1985-ben alapított Coimbra Csoport elnöke beszélt a ma 39 európai egyetem alkotta társulásáról. Az alapszabály szerint négy jellemzővel kell rendelkezniük a tagoknak: az egyetem nemzetközileg elismert magas minőséget képvisel, hosszú múltra tekinthet vissza, városának életében meghatározó jelentőségű és multidiszciplináris tevékenységet folytat. Antoinette Charon Wauters (Lausanne-i Egyetem) pedig az UNICA Network-öt mutatta be (ez az európai fővárosok egyetemeinek együttműködési kerete). Jelenleg 44 tagja van, 33 országból. Mindkét Csoport jelentős munkáról és eredményekről tud beszámolni: a Coimbra főleg a kutatási együttműködés, az UNICA pedig a tanári-hallgatói csereprogramok tekintetében.

Szó szerint üdítő színfoltja volt a konferenciának Masayuki Sasaki (Oszakai Egyetem) fellépése, aki az UNESCO Kreatív Városok Network-öt képviselte (34 város a tagja, és 40 jelölt vár a befogadásra). Az előadó egy párhuzamosan Bolognában zajló nemzetközi urbanisztikai konferencián vett részt, ezt a lehetőséget kihasználva hívta őt meg az Observatory. Masayuki Sasaki az urbanista megközelítéssel egy másik dimenziót emelt ki, és ezzel új szempontokat adott: itt a városon van a hangsúly, annak egészén (a gazdaságtól a művészetekig) és nem az egyetemen, az csak egy része a kreatív városnak. Japánban igen népszerű a program (Kana-zawa, Kobe és Nagoya már regisztrált tagja a Network-nek, és további japán városok jelentkeztek a felvételtre). A kezdeményezés átlépte az országhatárokat. Kína, Dél-Korea és Japán együttműködésében indították el a Kelet-Ázsia kulturális fővárosa projektet. Ennek kimeneteleként tervezik a Kreatív Ázsia Network létrehozását. Az európai konferencia résztvevő itt meglepődött: eddig azt tanulta, hogy a kreatív gondolkodás inkább a nyugati, az intuitív pedig a keleti ember (és társadalom) jellemzője... A japán előadó szavaiból és diáiból a hallgatóban az a benyomás alakult ki, hogy a kreatív város koncepció és gyakorlat ott holisztikus szemléleten alapul, amiből ugyancsak tanulhat a nyugati világ (az előadó nagy sikert aratott a sok-sok gyönyörű kép bemutatásával).

Érdeemes figyelni a témára, sokat hallunk még róla.